

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЄС

INVESTMENT ACTIVITIES IN THE LEGISLATION OF UKRAINE AND THE EU

Полякова І.В., аспірант, викладач кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Стаття присвячена аналізу законодавчого регулювання інвестиційної діяльності в Україні та Європейському Союзі. Визначено ключові нормативно-правові акти, що регулюють інвестиційну сферу в Україні, зокрема Конституцію України, Господарський кодекс, Податковий кодекс та низку спеціалізованих законів, що регулюють відносини в інвестиційній сфері. Проаналізовано вплив скасування Господарського кодексу України на правове регулювання інвестиційних правовідносин, зроблено прогноз подальшого правового регулювання інвестиційної діяльності. Досліджено основні принципи державного регулювання інвестиційних відносин, механізми захисту інвесторів, а також проблеми інтеграції міжнародних правових норм у національне законодавство.

Розглянуто європейський підхід до регулювання інвестиційної діяльності, що базується на принципах свободи руху капіталу, товарів, послуг і робочої сили. Проаналізовано ключові нормативні акти Європейського Союзу з моменту його заснування, такі як Договір про функціонування Європейського Союзу, засновницькі договори, директиви та регламенти, які визначають загальні засади інвестиційної політики країн-членів. Особливу увагу приділено змінам, що відбулися після набуття чинності Лісабонського договору, який передав регулювання прямих іноземних інвестицій до виключної компетенції Європейського Союзу.

У статті також розглянуто проблеми гармонізації українського законодавства з європейськими нормативними стандартами, зокрема необхідність адаптації вітчизняних норм до вимог Європейського Союзу, усунення бар'єрів для іноземних інвесторів та впровадження єдиних стандартів інвестиційної діяльності. Запропоновано рекомендації щодо покращення законодавчого регулювання, включаючи розширення державних гарантій для іноземних інвесторів, удосконалення механізмів вирішення інвестиційних спорів та запровадження ефективних стимулів для залучення капіталу. Аналіз показує, що реформування українського законодавства має враховувати європейський досвід для створення сприятливого інвестиційного клімату.

Ключові слова: інвестиційне законодавство, інвестиції, інвестиційна діяльність, законодавство.

The article is dedicated to the analysis of legislative regulation of investment activities in Ukraine and the European Union. The key regulatory legal acts governing the investment sphere in Ukraine have been identified, including the Constitution of Ukraine, the Commercial Code, the Tax Code, and a number of specialized laws regulating investment relations. The impact of the repeal of the Commercial Code of Ukraine on the legal regulation of investment relations has been analyzed, and a forecast for further legal regulation of investment activities has been made. The main principles of state regulation of investment relations, mechanisms for investor protection, and challenges of integrating international legal norms into national legislation have been examined.

The European approach to regulating investment activities, based on the principles of the free movement of capital, goods, services, and labor, has been considered. Key regulatory acts of the European Union since its establishment have been analyzed, such as the Treaty on the Functioning of the European Union, the founding treaties, directives, and regulations that define the general principles of investment policy in member states. Special attention has been paid to the changes that occurred after the entry into force of the Lisbon Treaty, which transferred the regulation of foreign direct investment to the exclusive competence of the European Union.

The article also examines the challenges of harmonizing Ukrainian legislation with European regulatory standards, particularly the need to adapt domestic norms to the requirements of the European Union, eliminate barriers for foreign investors, and implement unified standards for investment activities. Recommendations for improving legislative regulation have been proposed, including expanding state guarantees for foreign investors, improving mechanisms for resolving investment disputes, and introducing effective incentives for attracting capital. The analysis shows that the reform of Ukrainian legislation should take into account European experience to create a favorable investment climate.

Key words: investment legislation, investment, investment activity, legislation.

На сьогоднішній день правова система України включає велику кількість законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини в інвестиційній сфері. При цьому основою нормативно-правового регулювання в зазначеній сфері є закони.

Процес формування сучасної нормативно-правової бази, яка покликана регулювати інвестиційні процеси в Україні, розпочався з моменту прийняття Акту проголошення незалежності України [1].

Так, зокрема, статтею 92 Конституції України визначено, що виключно законами України встановлюються засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків [2].

В Україні законодавство, яке регулює інвестиційно-інноваційну діяльність, нараховує близько 13 законодавчих актів, понад 50 нормативно-правових актів Уряду та 100 різноманітних відомчих документів [3].

Таким чином на сьогоднішній день в Україні існує значна кількість нормативно-правових актів, що регулюють правові відносини в інвестиційній сфері.

Разом з тим, незважаючи на цілий ряд проблем, все ж, як свідчить вищевикладене, в останні роки ведеться активна робота щодо врегулювання відносин в інвестиційній сфері, а національне інвестиційне законодавство наближається до стабілізації [1].

Основними джерелами інвестиційного законодавства в Україні є:

– Господарський кодекс України (ГКУ) – кодекс встановлює загальні правові засади господарської діяльності, включаючи інвестиційну. Зокрема, у ньому визначено поняття інвестицій та інвестиційної діяльності, а також форми та джерела інвестування. Кодекс регулює відносини між суб'єктами господарювання та державою, визначаючи права та обов'язки інвесторів, гарантії захисту інвестицій, умови здійснення спільної інвестиційної діяльності та порядок укладання інвестиційних договорів [4].

Скасування Господарського кодексу України та прийняття Закону № 4196-IX [5] суттєво вплинули на регулювання інвестиційної діяльності в Україні. ГКУ, прийнятий у 2003 році, містив окремі положення щодо інвестиційної діяльності, включаючи види інвестицій, суб'єктів інвестування та державні гарантії захисту інвестицій. Зокрема, статті 390–391 ГКУ регулювали іноземні інвестиції, визначаючи умови їх здійснення та правовий статус підприємств з іноземними інвестиціями.

Закон № 4196-IX, підписаний 6 лютого 2025 року, скасував ГКУ та вніс зміни до Цивільного кодексу України (ЦКУ) з метою удосконалення корпоративного управління, підвищення інвестиційної привабливості та усунення суперечностей між ЦКУ та іншими законодавчими актами.

Зокрема, цей закон визнав таким, що втратив чинність, ГКУ, запровадив трирічний перехідний період для перетворення підприємств у господарські товариства та вніс зміни до низки спеціальних законів для приведення їх у відповідність до ЦКУ.

Таким чином, Закон № 4196-IX не містить окремих норм щодо регулювання інвестиційної діяльності, а передбачає інтеграцію відповідних положень до ЦКУ та інших спеціальних законів. Це означає, що регулювання інвестиційної діяльності тепер здійснюється через оновлені положення ЦКУ та спеціальні закони, такі як Закон України «Про інвестиційну діяльність» та Закон України «Про режим іноземного інвестування». Ці зміни спрямовані на спрощення законодавчої бази та підвищення ефективності регулювання інвестиційної діяльності в Україні.

– Податковий кодекс України – кодекс регламентує податкові аспекти інвестиційної діяльності. Він визначає порядок оподаткування доходів від інвестицій, надає податкові пільги для окремих категорій інвесторів та встановлює особливості оподаткування різних форм інвестицій [6].

– Закон України «Про інвестиційну діяльність» – вказаним нормативно-правовим актом встановлено загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України, визначено загальні положення та порядок здійснення інвестиційної діяльності, державного регулювання інвестиційної діяльності, гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності, захист інвестицій тощо [1].

– Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» – законом визначено правовий режим діяльності іноземних інвесторів та гарантії держави щодо здійснення інвестиційної діяльності на території України [1].

– Закон України «Про режим іноземного інвестування» – положення цього Закону врегульовують відносини, зокрема, щодо державних гарантій захисту іноземних інвестицій, державної реєстрації та контролю за здійсненням інвестицій, діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, розгляду спорів тощо [1].

– Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» – закон спрямований на захист конкуренції між суб'єктами підприємницької діяльності, створеними без залучення коштів або майна (майнових чи немайнових прав) іноземного походження, та суб'єктами підприємницької діяльності, створеними за участю іноземного капіталу, забезпечення державного захисту вітчизняного виробника та конституційних прав і свобод громадян України [1].

– Закон України «Про інститути спільного інвестування» – цей Закон спрямований на забезпечення залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів і визначає правові та організаційні основи створення, діяльності, припинення суб'єктів спільного інвестування, особливості управління активами зазначених суб'єктів, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання таких активів, особливості емісії, обігу, обліку та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування, а також порядок розкриття інформації про їх діяльність [7].

– Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» – даний закон визначив правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності певних технологічних парків [1].

– Закон України «Про державно-приватне партнерство» – цей Закон визначає організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі. Також він закріпив фундамент для стимулювання розвитку співпраці між державним та приватними секторами з метою підвищення конкурентоздатності еконо-

міки країни та залучення інвестицій в її економіку, а також започаткував реформування інвестиційної сфери [1].

– Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» – цей Закон визначає організаційні, правові та фінансові засади державної підтримки інвестиційних проектів з метою створення сприятливих умов для залучення в Україну значних інвестицій (внутрішніх і зовнішніх), створення нових робочих місць, стимулювання економічного розвитку регіонів та зростання конкурентоспроможності економіки України [8].

– Закон України «Про засади державної регіональної політики» – цей Закон визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України, встановлює особливості відновлення регіонів та територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України [9].

– Додатково слід зазначити про те, що наразі у Верховній Раді України зареєстровано проект закону «Про інвестиційні фонди». Законопроект спрямований на адаптацію національного законодавства до законодавства ЄС у сфері інвестиційних фондів [10].

Основним законом, який регулює інвестиційну діяльність України є Закон України «Про інвестиційну діяльність», змістом якого визначено, що Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. У свою чергу, Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиційна діяльність забезпечується шляхом реалізації інвестиційних проектів і проведення операцій з корпоративними правами та іншими видами майнових та інтелектуальних цінностей [11].

Деякі науковці також вказують на такий недолік національного правового регулювання інвестиційної діяльності, як недостатня інтегрованість міжнародних норм в національне законодавство. Наприклад, О. А. Негода вважає, що шляхом імплементації норм міжнародного права у національне інвестиційне законодавство можна розширити об'єкти інвестування, до яких відносяться майно, майнові права та господарські операції. Таке розуміння інвестиції, на думку науковця, доречно закріпити й у вітчизняному законодавстві, що дасть змогу поєднати розуміння інвестиції як об'єкту правовідносин та юридичних підстав здійснення інвестування, що відображатиме економічну сутність інвестиції як господарської операції [12, с. 203].

Враховуючи стратегічний шлях України до Європейського Союзу, нам слід враховувати положення європейського законодавства щодо здійснення інвестиційної діяльності.

Розглядаючи систему джерел європейського інвестиційного права, необхідно їх класифікувати на такі складові: засновницькі договори Співтовариства (нині Союзу); міжнародні договори Європейського Союзу і держав-членів; нормативні правові акти інститутів ЄС (регламенти, директиви, рішення); судові рішення Суду Європейського Союзу і суду першої інстанції [13, с. 22].

Одним із ключових факторів, що сприяли поживленню інвестиційних процесів у повоєнній Західній Європі, стало визначення цілей і принципів інвестиційного права на основі загальних засад міжнародного права, а також створення Європейської економічної спільноти (ЄЕС).

Основою для уніфікації права ЄС у цій сфері став Римський договір про створення Європейської економічної спільноти [14], підписаний 25 березня 1957 року. Після набуття чинності Лісабонським договором цей документ

отримав назву Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС). У статті 2 він визначив основні цілі Спільноти, серед яких – гармонійний, збалансований та стабільний розвиток економіки, високий рівень зайнятості й соціального захисту, рівність чоловіків і жінок, стає економічне зростання, конкурентоспроможність, захист довкілля, підвищення рівня життя, а також соціальна згуртованість і солідарність між державами-членами [15].

Створення спільного ринку країн Західної Європи ґрунтувалося на чотирьох фундаментальних принципах: свобода руху робочої сили, товарів, послуг і капіталу. Закріплення цих принципів у міжнародному договорі означає, що держави-члени можуть ухвалювати національне законодавство, зокрема щодо іноземних інвестицій, за умови його відповідності міжнародним нормам.

Державне регулювання економіки полягає у впливі на діяльність суб'єктів господарювання та ринкові процеси з метою забезпечення стабільного функціонування ринкового механізму. Одним із ключових заходів є усунення бар'єрів для вільного переміщення товарів, послуг, капіталу та робочої сили між державами-членами. Римський договір, що закріплює принцип свободи руху капіталу, став основою для створення універсального механізму регулювання іноземних інвестицій у Генеральній угоді про тарифи і торгівлю (ГАТТ). У результаті завершення Уругвайського раунду переговорів були підписані Генеральна угода про торгівлю послугами та Угода про заходи щодо інвестицій, пов'язаних із зовнішньою торгівлею.

Стаття 63(1) ДФЕС прямо забороняє будь-які обмеження на переміщення капіталу між державами-членами та третіми країнами [14]. Хоча термін «інвестиції» у цій нормі прямо не згадується, прийнято вважати, що вони є частиною руху капіталу. Римський договір визначив основи інвестиційного клімату, зокрема: свободу пересування працівників (ст. 39), сприяння обміну молодими

фахівцями (ст. 41), заборону обмежень щодо підприємницької діяльності на території інших держав-членів (ст. 43), взаємне визнання кваліфікаційних документів (ст. 47) тощо.

31 грудня 2009 року, після набуття чинності Лісабонського договору, регулювання прямих іноземних інвестицій перейшло до виключної компетенції ЄС у рамках загальної торговельної політики. При цьому засновницькі договори ЄС лише побіжно згадують фінансові послуги і не містять детальних норм щодо інвестиційної діяльності. Внаслідок цього ключовими джерелами інвестиційного права ЄС є спеціалізовані акти вторинного законодавства – регламенти, директиви та рішення, що ухвалюються інституціями ЄС, а також рекомендації й висновки, які не мають обов'язкової юридичної сили.

Законодавче регулювання інвестиційної діяльності в Україні перебуває в процесі гармонізації з європейськими стандартами, що є важливим кроком на шляху до інтеграції у спільний європейський ринок. Аналіз показав, що в Україні існує розгалужена нормативно-правова база для регулювання інвестицій, проте вона потребує подальшого вдосконалення для забезпечення більшої стабільності та передбачуваності для інвесторів.

У країнах Європейського Союзу регулювання інвестицій базується на принципах свободи руху капіталу, рівного захисту для національних та іноземних інвесторів, а також ефективних механізмів вирішення інвестиційних спорів. Досвід ЄС може слугувати орієнтиром для вдосконалення українського законодавства, зокрема у питаннях гарантування прав інвесторів та створення сприятливого

Загалом, поступове приведення національної нормативно-правової бази у відповідність до європейських норм сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості України, зменшенню правових ризиків для інвесторів та прискоренню економічного розвитку країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інвестиційне законодавство: стан, проблеми, перспективи: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 08.05.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015323-12#Text> (дата звернення: 22.02.2025).
2. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4262> (дата звернення: 22.02.2025).
3. Рябенко В. П. Поняття інвестиційної діяльності в Україні: загально-правові підходи. Правова позиція. 2024. № 2 (43). С. 64–67.
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 22.02.2025).
5. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> (дата звернення: 22.02.2025).
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 22.02.2025).
7. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text> (дата звернення: 22.02.2025).
8. Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні: Закон України від 17.12.2020 № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 22.02.2025).
9. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 22.02.2025).
10. Законопроект про інвестиційні фонди. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/prezentatsiia_do_pzu_investytsiyni_fondy.pdf (дата звернення: 22.02.2025).
11. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 22.02.2025).
12. Негода О. А. Поняття інвестицій у законодавстві України та країн-членів Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 200–203.
13. Бойчук Р. П. Основні засади правового регулювання інвестиційної діяльності в ЄС. *Право та інноваційне суспільство*. 2015. № 2 (5). С. 22–31.
14. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11997E&qid=1740172690387> (дата звернення: 22.02.2025).
15. Договір про заснування Європейської Спільноти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 22.02.2025).